

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Pajunen, John

Title: Metodologia ja Pragma-dialektinen argumentaatioteoria

Year: 2015

Version:

Please cite the original version:

Pajunen, J. (2015). Metodologia ja Pragma-dialektinen argumentaatioteoria. In T. Salonen, & S. I. Sotasaari (Eds.), *Ajatuksia tutkimiseen : metodisia lähtökohtia* (pp. 270-282). Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-845-9>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Metodologia ja Pragma-dialektinen argumentaatioteoria

John Pajunen

Tässä artikkelissa keskityn pragma-dialektisen argumentaatioteorian tarkasteluun metodologian näkökulmasta¹. Esitän kuvauksen sen metodologisista periaatteista sekä teorian ytimeksi laskettavasta ideaalisesta argumentaation mallista, ja esitän joitakin huomioita näihin liittyen. Aloitan filosofisella kuvauksella siitä mitä metodologialla ja metodilla ymmärrän.

Metodologia ja metodi yleisesti

Tieteellisessä keskustelussa esiintyvät taajaan termit metodologia ja metodi. Tieteellisen tiedon luotettavuuden ajatellaan tukeutuvan siihen että väitteisiin on päädytty erityistä menetelmää – eli metodia – seuraamalla. Metodi-termi tunnetusti merkitsee *tietä pitkin* (meta hodos). Metodologia puolestaan kääntyy suomeksi menetelmäopiksi, toisin sanoen kyse on opista koskien mitä *tietä pitkin* tietoon päädytään. Kuvaus on avoimen metaforinen, tieteellinen metodi ei koske konkreettista tietä, vaan pikemminkin kyse on siitä miten tieteellinen tieto muodostetaan. Tieto on aina *tietoa jostakin*, ja yleisesti voidaan sanoa tiedon olevan *tietoa maailmasta*. Tieteen tavoite on siis sanoa miten asiat maailmassa ovat.

Tutkimuksen lähtötilanne on *suhteellisen tietämättömyyden* tila, eli tutkija ei tiedä miten jokin asia maailmassa on. Suhteellista tietämättömyys on sen vuoksi että tutkimusta ei aloiteta täydellisestä tietämättömyyden tilasta. Tieteellinen tutkimus erityisesti oppialan varhaisvaiheessa alkaa usein arkikäsitteistä, jolloin pitkälle kehitetty metodi ei ole ensisijainen, vaan ilmiöitä tarkastellaan annettuina. Tutkimustradition kehittyessä myös menetelmien kehittäminen muodostuu tärkeäksi, muutoin on vaarassa että alan tutkimukset eivät tuota systemaattista ja kohe-

1 Tämä artikkeli ei ole kattava Pragma-dialektisen tutkimusohjelman metodologisesta sisällöstä; esimerkiksi argumentaation analyysiä koskeva teoreettinen ja metodikirjallisuus on laaja, mutta sitä ei tässä yhteydessä käsitellä lainkaan.

renttia kokonaisuutta. Menetelmien kehittämisenkin täytyy sirpaloitumisen ja epäluotettavuuden uhalla seurata joitakin periaatteita. Metodologian tarkoitus on ohjata tutkijaa valitsemaan sopiva menetelmä jonka avulla tutkimuskysymykseen saadaan asianmukainen vastaus ja tätä myöten suhteellinen tietämättömyys vähenee. Asianmukaisuudella tarkoitan tässä tiedollisia laatuja kuten täsmällisyys, tarkkuus, selkeys, luotettavuus, varmuus, laajuus, muutamia keskeisiä laatuja mainitakseni. Vastoin melko yleistä puhetapaa tieteellinen tieto ei ole ehdottoman varmaa, vaan on mahdollista että parhainkin tieteellinen tieto osoittautuu vääräksi tai vajavaiseksi; maailma voi yllättää tutkijan, jolloin aiemmin tietona pidetty käsitys joudutaan hylkäämään, tai ainakin sitä joudutaan muuttamaan jotta se vastaisi maailmaa.

Tieteen metodologiaan ja metodeihin on suhtauduttu monin tavoin. Tieteellisen menetelmän on ajateltu olevan kaikille tieteenaloille saman (metodologinen ykseys) tai sitten tieteellisiä menetelmiä on ajateltu olevan monia (metodologinen pluralismi). Menetelmiä koskevia kiistoja käydään aika ajoin, ja kiistojen osapuolet saattavat hyvinkin jyrkästi arvostella toistensa käsityksiä. Kiistojen (tai neutraalimmin, metodikeskustelujen) olemassaolo osoittaa tietenkin sen, että metodien ottaminen annettuina, kritiikin ulkopuolella olevina ei ole mielekästä, vaan tieteilijät joutuvat toisinaan ottamaan kantaa ja perustelemaan metodisia valintojaan epäilijöitä vastaan. On myös niin, että uusia metodeja kehitetään, pyrkimyksenä aiempaa paremmin saada tietoa todellisuudesta.

Filosofian osa-alueista *ontologia* (olevaisen perustaa koskeva) ja *epistemologia* (tieto-oppi) ovat molemmat metodologian kannalta olennaisia aloja. Ne ovat toisiinsa kytkeytyneitä siinä mielessä että tiedolliset käsitykset *koskevat* todellisuutta; tiedon totuudellisuus *riippuu* siitä miten asiat maailmassa ovat ja toisaalta tapa jolla tietoa muodostetaan on *riippuvainen* sitä millainen maailma on. Tällöin voidaan sanoa – kun tarkoituksena on esimerkiksi todellisuuden kuvaaminen – että tiedon muodostaminen on prosessi, jossa uusia tutkimuskysymyksiä muotoillaan osin aiempiin käsityksiin pohjautuen, ja todellisuudesta pyritään havainnoinnin keinoin selvittämään vastauksia näihin kysymyksiin. Menetelmiin on sisään rakennettuna käsityksiä tutkimuskohteen luonteesta ja menetelmien avulla voidaan saada vain tietyn tyyppistä tietoa. Tutkimustradition kypsyessä näkemys tutkimuskohteesta tarkentuu ja laajenee, ja toisinaan ajankohtaiseksi tulee radikaalikin käsitysten muutokset, jolloin myös metodien arviointi saattaa olla tarpeen teoreettisten siirtymien myötä. Se millainen perustava näkemys ontologiasta tutkimustraditiosta on, voi kuitenkin ratkaisevalla tavalla vaikuttaa siihen kuinka tutkimuskohdetta lähestytään. Esimerkiksi tämän artikkelin fokuksena on argumentaation metodologia, mikä koskettaa alaa, jonka luonne on mielekästä ymmärtää *sosiaalisen todellisuuden* osana ilmiönä, mikä ilmeisestikään ei ole *materiaaliseen todellisuuden* osaan kuuluva, mutta *voitaisiin* ymmärtää *psykkiseen todellisu-*

denosaan kuuluvaksi.² Sosiaaliseen todellisuuteen kuuluu asioita kuten kielet, normit, instituutiot sekä konventiot, ja ne ovat olemassa ihmismielen toiminnan tuotoksina. Niiden luonteeseen kuuluu se, että niiden havaitseminen (ja sitä myötä tutkiminen ja tutkimuksen metodologia) ei tapahtu samalla tavalla kuin materiaalisen todellisuuden tutkiminen; mikroskoopista ei ole argumentaation tutkijalle iloa. Mikäli argumentaatio ymmärretään ensisijaisesti *psykkisenä* ilmiönä, tulisi metodologia muotoilla siten, että sen avulla voitaisiin tarkastella psykologisia ilmiöitä kuten uskomuksia. Sosiaalisen todellisuuden ilmiönä ymmärrettyä metodologia puolestaan kohdistaa huomion ensisijaisesti yksilön ulkopuoliseen, julkiseen todellisuuden osaan.

Pragma-dialektinen argumentaatioteoria

Pragma-dialektiikka (P-D) on argumentaatioteoria, jota voidaan pitää tällä hetkellä alan merkittävimpänä suuntauksena monellakin kriteerillä arvioituna. Sen merkittävyys tunnustetaan myös siihen kriittisesti suhtautuvien piirissä. Mika Hietanen tarkastelee artikkelissaan (Hietanen, 2012)³ P-D-teorian kypsyttää, sen sisältämää analyysimenetelmää, teorian laajuutta, kokonaisvaltaisuutta, sen sisältämää fallasiateoriaa ja teorian monialaisuutta. Hänen arvionsa teorian käyttökelpoisuudesta analyysin tekemisessä on myönteinen, vaikkakin hän jättää lopullisen tuomion tulevaisuuden arvioitavaksi. P-D-teorian ympärille on muodostettu kokonainen tutkimusohjelma, jossa aktiivisesti tehdään tutkimusta sekä filosofis-teoreettisella tasolla että empiirisellä tasolla. Viimeisten vuosien aikana tutkimusohjelman standardiversiota (josta viimeisin kokonaisesitys on (van Eemeren & Grootendorst, 2004)) on laajennettu integroimalla siihen elementtejä retoriikan traditiosta (josta monografian laajuinen kokonaisesitys on (van Eemeren F. H., 2010)). Keskityn tämän artikkelin yhteydessä enimmäkseen teorian standardiversioon.

Pragma-dialektiikan merkittävydestä huolimatta on olemassa muitakin suuntauksia. Niissä argumentaatiota ilmiönä lähestytään erilaisista metodologisista lähtökohdista, ja kuten van Eemeren ilmaisee (van Eemeren F. H., 2010, 28), kuvaavat erilaiset meta-teoreettiset (ts. metodologiset) lähtökohdat hyvin myös suuntausten eroja.

Pragma-dialektiikan määritelmä argumentaatiosta kuuluu seuraavasti: ”Argumentaatio on verbaalista, sosiaalista ja rationaalista toimintaa, jonka tavoitteena on vakuuttaa järkevä kriitikko näkökannan hyväksyttävyydestä, ilmaisemalla näkö-

2 Sivuitaan kaikki kysymykset liittyen *reduktion* mahdollisuuteen, eli siihen voidaanko sosiaalinen todellisuus palauttaa psyykkiseen todellisuuteen ja tämä puolestaan materiaaliseen todellisuuteen.

3 Hietanen artikkeli on erinomaisen asiantunteva johdatus ja yleisesitys Pragma-dialektiikkaan.

kannassa ilmaistun proposition oikeuttavan tai kumoavan konstellaation propositioneita.⁴ (van Eemeren & Grootendorst, 2004, 1). Määritelmään kiteytyy lukuisia Pragma-dialektisen teorian muodostusta ohjaavia teoreettisia lähtökohtia, ja tämän keskeisen käsitteen määritelmä erottaa P-D-teorian muista keskeisistä lähestymistavoista. Esimerkiksi jos formaalia logiikkaa pitää teoriana argumentaatiosta⁵, on argumentti prosessin *tuotos*, joka määrittyy *premissien* ja *konkluusion* sekä näiden välisen deduktiivisen päättelysuhteen kokonaisuutena. Informaalin logiikan piirissä argumentaatioon suhtaudutaan formaalia logiikkaa laajemmin, ja argumentin arvioon sisällytetään deduktiivisuus-kriteerin ohella muitakin tunnusmerkkejä, kuten relevanssi, riittävyys ja hyväksyttävyyys, ja standardilogiikan lähestymistapaa rikkaampi on nähdä argumentaatio dialektisena prosessina, kts. esim.: (van Eemeren, Grootendorst & Henkemans, 1996, 163–).⁶ Retoriikan traditiossa argumentaation tavoitteeksi nähdään tavallisesti *suostutella* tai *vakuuttaa* yleisö (van Eemeren, Grootendorst & Henkemans, 1996, ss. 33, 96, 345–346). Pragma-dialektisessä teoriassa on tapahtunut kehitystä siinä mielessä että standardiversiossa argumentaation funktioon ei sisällytetty *tehokkuuden* ajatusta; tällä tarkoitan sitä että yleisön hyväksynnän saamiseksi saattaa olla hyödyllistä muotoilla argumentti ajatellen spesifiä yleisöä. Laajennetussa versiossa tähän perspektiiviin on erityisesti kiinnitetty huomiota, ja erääksi keskeiseksi kysymykseksi muotoutuu se, miten pidetään kiinni toisaalta rationaalisuudesta ja toisaalta tehokkuudesta, kun nämä ovat potentiaalisesti jännitteisessä suhteessa toisiinsa, (kts. van Eemeren F. H., 2010).

Edellä mainitut P-D-teorian vertailukohdat pitävät sisällään päällekkäisyyksiä, esimerkiksi tietyt formaalin logiikan argumenttimuodot (kuten *Modus Ponens* ja *Modus Tollens*) ovat argumenttimuotoina ohittamattomia olipa argumentaation määritelmässä suostuttelu tai vakuuttaminen. Argumentaation ja retoriikan teorioita yhdistää kuitenkin ymmärrys siitä että standardilogiikka (moderni lause- ja predikaattilogiikka) ei ole riittävä teoria kuvaamaan suostuttelua tai vakuuttamista argumentatiivisin keinoin. Toisaalta argumentaatioteorioiden kentässä monet tutkijat ovat kiinnostuneita tavalla tai toisella kapeammasta alasta; esimerkiksi *episteemisesti* suuntautuneet tutkijat⁷ korostavat teoriassaan argumentaation funktion olevan *totuuden* esille saamisen tai *uskomuksen oikeuttamisen* väline. P-D-teoriassa argumentaation keskiössä oleva erimielisyyttä ei ole rajattu väitteisiin joilla

4 Suomenoksen on tehnyt John Pajunen.

5 On mielekästä ajatella logiikkaa paremminkin *päätelyn* teoriana, ja päättelyä esiintyy muuallakin kuin argumentaatiossa.

6 Informaalin logiikan piirissä *hyväksyttävyyys* argumentin premissien arvioinnissa katsotaan usein riittämättömäksi, mutta koska tarkoitukseni on keskittyä P-D-teoriaan, jätän tarkemman asian selvittämisen tässä yhteydessä.

7 John Biro ja Harvey Siegel ovat esittäneet *objektivistista episteemistä* lähestymistä argumentaatioon (Biro & Siegel, 2006).

on totuusarvo, vaan se voi koskea faktuaalisia väitteitä yhtä hyvin kuin arvoväittämiä, eikä arvoväittämillä voi kiistattomasti ajatella olevan totuusarvoa.

Pragma-dialektisessä teoriassa tai tutkimusohjelmassa on eksplisiittisesti muotoiltu neljä metodologista periaatetta, jotka ohjaavat teorian muodostusta. Ne ovat *funktionalisaatio*, *eksternalisaatio*, *sosialisaatio* ja *dialektifikaatio*. Käsitellen seuraavaksi kutakin näistä metodologisista periaatteista ja esitän niihin liittyen omia kommenttejani.

Argumentaation *funktionalisuus*

Argumentaation funktiona Pragma-dialektiikassa ajatellaan olevan erimielisyyden ratkaisu. (van Eemeren, Grootendorst & Henkemans, 1996, 277) Argumentaation keskiössä on jokin väite, jota kuulija tai lukija ei hyväksy (tai sitten puhuja tai kirjoittaja olettaa ettei vastaanottaja sitä hyväksy). Vallitsee siis erimielisyys jonkin proposition hyväksyttävyydestä. Argumentaatio P-D-teoriassa ymmärretään *prosessina*⁸, jossa keskustelun osapuolet tavoittelevat *ratkaisua erimielisyyteensä*. Argumentaation hahmottaminen prosessina kontrastoituu prosessi-tuotos – erottelun mukaisesti sellaiseen argumentaatio-käsitykseen, jossa tarkastellaan ensisijaisesti *argumentteja tuotoksina*, premissien ja konklusion muodostamana lauseiden kokonaisuutena, ja jossa ehkä keskeisimpänä käsitteenä on *päätely* premisseistä konklusioon. Standardilogiikan (=lähinnä moderni lause- ja predikaattilogiikka) avulla voidaan tarkastella päätelmien pätevyyttä siinä merkityksessä, että onko loogisesti mahdollista että premissit ovat todet, mutta konklusio epätosi (jolloin päätelmä on loogisesti epäpätevä), vai ei (jolloin päätelmä on loogisesti pätevä). Standardilogiikka on käyttökelpoinen myös argumenttien ja argumentaation tarkastelussa, mutta ei rajoituksetta. Kaikkia argumentteja ei ajatella *loogisesti pätevinä*, vaan pikemminkin premissien ajatellaan antavan (ainakin jonkin verran) tukea johtopäätökselle, mutta tästä huolimatta niitä voidaan pitää enemmän tai vähemmän hyvinä päätelminä. Standardilogiikkaan ei sisälly *propositionaalisia asenteita*, kuten ”Uskon, että p” tai ”Epäilen, että p”, eikä standardilogiikan puitteissa siis voida kuvata ei-triviaalissa mielessä argumentaatiota jossa propositionaalisia asenteita jonkin proposition suhteen pyritään muuttamaan. Pragma-dialektisessä teoriassa argumentaatio kuvataan *prosessina*, jossa on käsitteellisesti erotettavissa erimielisyyden ratkaisemisen eri vaiheet, kun taas ”argumentaatio *tuotoksina*” -tyyppisissä lähestymistavoissa (kuten standardilogiikkaan nojaavissa lähestymistavoissa) argumentit nähdään *struktuureina*⁹.

8 Prosessi-tuotos-erittelyä pyritään P-D-teoriassa pikemminkin hämärtämään.

9 Teoksessa (van Eemeren, Grootendorst & Henkemans, 1996, 277) *funktionaalisuus* kontrastoidaan *struktuuraalisuuteen*, ei kuitenkaan niin että ne olisivat toisensa poissulkevia.

Vaikka hyväksyttäisiin argumentaation funktionaalisuus, ei funktioksi tarvitse välttämättä hyväksyä *erimielisyyden ratkaisua*. Eräs keskeisimmistä pragma-dialektiikan kriitikoista, Christoph Lumer (Lumer, 2005) esittää argumentation funktion olevan oikeutetun uskomuksen, ja viime kädessä totuuden tavoittelun kutsuu lähestymistapaansa *epistemologiseksi*. van Eemeren (van Eemeren F. H., *The Pragma-Dialectical Theory Under Discussion*, 2012, 444) viittaa esimerkiksi ehdotukseen että argumentaation tarkoitus voisi olla *selittää* näkökantaa, mutta jättää kuitenkin kysymyksen muista mahdollisista funktioista osin avoimeksi; asia riippuu toisaalta siitä miten argumentaatio määritellään ja toisaalta siitä onko jokin muu funktio toisijainen erimielisyyden ratkaisemiseen nähden. van Eemeren viittaa (ibid) joukkoon Goodwinin (Goodwin, 1999) esittämiä funktioita, kuten *näkökannan selväksi tekeminen, rationaalisen vastauksen antaminen kunnioitusta osoittaakseen, hankalan näkökulman hyväksyttäväksi osoittaminen argumentatiivisten taitojen osoituksena*, tai jopa argumentaatio *taiteena*. Kysymys P-D-teorian näkökulmasta ei ole nähdäkseni siitä voiko argumentaatiolla olla erimielisyyden ratkaisemisen ohella muita funktioita, vaan voiko jokin *korvata* ”erimielisyyden ratkaisemis-funktion”. Osittain vastaus vaihtoehtoisten funktioiden mahdollisuudesta näyttää raukevan inhimillisen toiminnan monitasoisuuden huomioon ottamiseen, konkretisoidakseni esimerkein: jos opiskelija esittää koevastauksessaan hyvän argumentin jonkin väitteen hyväksymisen puolesta, on se yhdellä tasolla erimielisyyden ratkaisuyritys ja toisella tasolla osoitus oppineisuudesta, ja jos poliitikko esittää hyvän argumentin eduskuntakeskustelussa on se vastaavasti erimielisyyden ratkaisuyritys yhdellä tasolla ja toisella tasolla osoitus siitä että näkemys on harkittu.

Pragma-dialektisen teorian mukaan argumentaation funktio on erimielisyyden ratkaisu, ja tämä voidaan jakaa osafunktioiksi argumentaatioprosessia analyytisesti kuvaavan ideaalisen mallin vaiheiden mukaisesti. Vaiheet ovat vastakkainasettelu, avaus, argumentaatio ja päätös.¹⁰ Vastakkainasettelu-vaiheessa tarkoitus on selvittää mistä asiasta erimielisyys vallitsee. Avausvaiheessa tarkoitus on selvittää ovatko osapuolet valmiita omaksumaan protagonistin ja antagonistin roolit, sekä onko keskustelijoilla edellytykset lähtökohtien ja keskustel sääntöjen puitteissa ratkaista erimielisyytensä. Argumentaatiovaiheessa protagonistin puolustaa näkökantaansa antagonistin kriittisiä hyökkäyksiä vastaan, ja päätös vaiheessa todetaan keskustelun tulos. (van Eemeren, Grootendorst & Henkemans, 1996, 281–282) ja (van Eemeren F. H., 1984, 85–87). Kuhunkin vaiheeseen liittyy oma funktionsa, ja nämä funktiot yhdessä muodostavat erimielisyyden ratkaisu-funktion. Metodologisesti on tärkeä huomata, että erimielisyyden ratkaisuprosessi voi keskeytyä, jos esimerkiksi avausvaiheessa huomataan etteivät keskustelijat jaa riittävästi lähtökohtia erimielisyyden ratkaisemiseksi. Lisäksi kaikki vaiheet eivät

10 Mika Hietasen käyttämät suomennokset neljästä vaiheesta; (Hietanen, 2012, 208).

käytännössä tule aina eksplisiittisesti läpikäytyä, esimerkiksi päätös voi jäädä implisiittiseksi, ja useinkaan avausvaiheeseen kuuluva säännöistä sopiminen ei arkikeskustelussa tule esille. Tämä ilmeisellä tavalla alleviivaa P-D-teorian luonnetta: se ei ole teoria, joka kuvaisi argumentaatioita siten että jokainen käytännössä esiintyvä argumentaatio seuraisi ideaalista mallia. Malli ei toisin sanoen ei ole deskriptiivinen.

Eksternalisoitu argumentaatio

On jokseenkin luonteva ajatella argumentaatiota mielen ilmiönä, jopa ensisijaisesti, sillä ajattelu edeltää puhumista ja keskustelua. Silti ei tarvitse kohdistaa huomiota ensisijaisesti päättelyyn tai harkintaan psykologisena (mielen sisäisenä) tai neurologisena ilmiönä. Argumentoijan näkökulmasta tietenkin saattaa tavoitteena olla kehittyminen ajattelijana, mutta argumentaation tutkija tarkastelee argumentatiivisia keskusteluja ulkopuolisesta näkökulmasta, eikä hänellä ole ikkunaa josta katsoa argumentoijien mieliin. Sama tilanne on argumentoijalla mitä tulee keskustelukumppaneihin; vain puhutun tai kirjoitetun välityksellä on mahdollista saada kumppanin näkemyksistä tietoa. Näiden seikkojen valossa on ymmärrettävää miksi P-D-teoriassa argumentaatiota käsitellään metodologisen tason eksternalisaatioperiaatteella.

Metodologisena periaatteena eksternalisaatio tarkoittaa sitä että tutkimuskohdeena on se mitä on julki lausuttu (tai kirjoitettu), poissulkien mahdollisen *psykologisoinnin*, eli spekulatiivisen mahdollisista mielen sisällöistä ja ajatteluprosesseista. Jotta argumentointi olisi toimintana olisi mielekäästä, on oltava ainakin potentiaalinen erimielisyys, mutta kommunikoijat eivät voi yleisesti ottaen tietää toistensa mielipiteitä ettei niitä ole eksternalisoitu eli ulkoistettu. Vasta ulkoistetut mielipiteet voivat olla julkisen tarkastelun kohteena. (van Eemeren, Grootendorst & Henkemans, 1996, 276).

Yhteiskunnallisessa keskustelussa – ottaakseni yleisesti tiedetyn asian esille – usein viitataan keskustelijoiden intresseihin tai motiiveihin. Esimerkiksi työmarkkinakeskusteluissa osallistujilla, työnantajapuolella samoin kuin työntekijäpuolella, eittämättä on intressejä ja motiiveja, mutta olisi varomatonta samastaa julkilausutut motiivit lausumattomiin motiiveihin. Eron tekeminen on tärkeä sen vuoksi että julkilausumiin liittyy sitoumuksia ja velvollisuuksia, kun taas sisäisiin ajatteluprosesseihin ei samanlaisia julkisia velvoitteita tai sitoumuksia liity. Esimerkiksi jos työnantajapuoli esittää palkanalennuksia vedoten *yritysten heikkoon taloustilanteeseen*, ei työntekijäpuoli voi pyytää *esitetyn perusteella* oikeuttamaan omistajan ahneutta (vaikka se tosiasiasa olisikin ollut motiivina), ja vaikka työntekijäpuoli pyytäisikin oikeuttamaan työnantajapuolen ahneuden, voisi työnanta-

japuoli yksinkertaisesti kieltää sitoutuneensa sellaiseen väitteeseen eikä siten olisi velvollisuutta puolustaa sitä. Sen sijaan vetoaminen yritysten heikkoon taloustilanteeseen luo perusteluvollisuuden, sillä sen esittäminen tulkitaan sitoutumiseksi.

Metodin kannalta eksternalisaatioperiaatteella on seurauksia: argumentaation analysoija ei saa asettaa salattuja merkityksiä tai lausumattomia oletuksia kommunikoiden sitoumusten joukkoon. Tästä aiheutuu vaikeuksia argumentaation arvioinnille, sillä tunnetusti kommunikaatio on siinä mielessä vajavaista että *kaikkea ei tuoda julki*, mutta vajavaiset argumentit ovat esimerkiksi standardilogiikan näkökulmasta epäloogisia. Ristipaine aiheutuu kielen käytön pragmaattisesta piirteestä, jonka mukaan ei ole tarpeen sanoa asioita jotka kuulija tai lukija tietää, mutta jonka sisältöä analysoija ei välttämättä tiedä. Niinpä analyysimetodin avulla on pyrittävä kuroma umpeen lausumatta jätetyn aiheuttamaa aukkoa, jottei arviointi argumentista olisi huono vain sen vuoksi että argumentoija on jättänyt kielen käytön pragmaattisen piirteen vuoksi jotakin lausumatta. Toisaalta analysoijan on varottava ylitulkintaa, jotta ei tulkitsisi kaikkia argumentteja päteviksi.

van Eemeren (van Eemeren F. H., 2012, 445) vetoaa alaviitteessä *metodologisiin syihin* sitä miksi P-D-teoriaa ei haluta täydellisesti liittää esimerkiksi psykologiaan tai sosiologiaan. Vaikka van Eemeren ei asiaa selvitä asiaa tarkasti, voisi kuitenkin ajatella että koska argumentaatio kytkeytyy lukuisiin aloihin, edellä mainittujen lisäksi ainakin kielitieteeseen, viestintäteoriaan, logiikkaan, epistemologiaan ja laajasti ottaen historiaan sekä kulttuurintutkimukseen, on teoria vaarassa sirpaloitua ja sen fokus kadota jos kaikki siihen liitettävät alat kytketään teoriaan. Edellä mainittujen teorioiden yhteen sulattaminen edes argumentaation suhteen on ajatuksenakin suunnaton haaste. On luonteva ajatella että jos polttopisteessä on argumentaatioteoria, muiden alojen teorioiden roolit ovat paremminkin aputeorioita. Tämä ei luonnollisestikaan ole alojen arvojärjestys, vaan perspektiivikysymys; on selvää että argumentaatioteoria voi toimia aputeorianakin esimerkiksi sosiologian tai oikeustieteen näkökulmasta.

Argumentaatio sosiaalisena toimintana

Kun argumentaation tutkimuskohde eksternalisaatioperiaatteen mukaisesti koostuu julki lausutuista elementeistä, ja kun näihin liitetään sitoumukset ja velvollisuudet, argumentaatio P-D-teoriassa nähdään protagonistin ja antagonistin läpikäymänä prosessina. Protagonisti ja antagonistit ovat *rooleja*, joihin kytketään eksplisiittisesti määritellyjä oikeuksia ja velvollisuuksia, jotka sitten määrittävät erimielisyyden ratkaisuprosessia kussakin argumentaation vaiheessa. (van Eemeren, Grootendorst & Henkemans, 1996, 277) (van Eemeren & Grootendorst, 2004, 56) Roolin käsite on tekninen ja teoreettinen termi, jota ei ole välttämättä iden-

tifioida keskustelijoihin pysyvästi, vaan esimerkiksi protagonistin roolin voivat keskustelijat jakaa sopimuksen mukaan, ja mikäli keskustelussa on useampia propositioita joiden suhteen on erimielisyyttä, voi protagonistin ja antagonistin roolit vaihdella eri propositioiden mukaan. Lisäksi näkisin ettei ole erityistä syytä sille etteikö yksi ihminen voisi näytellä sekä protagonistin että antagonistin roolia, ja edelleen etteikö protagonistin tai antagonistin roolissa voisi olla useampia keskustelijoita. Kommunikaatio nähdään vastavuoroisena toimintana, missä esimerkiksi antagonistista vastaa protagonistin esittämään argumenttiin. Vastavuoroisuus erottaa P-D-teorian osasta retoriikan piiriin kuuluvista suuntauksista, jossa kommunikaatio on yksisuuntaista (puhuja → yleisö). Vastavuoroisuuden mahdollisuus ei välttämättä edellytä antagonistilta eksplisiittistä osallistumista, joten myös monologit kuten puheet kuuluvat pragma-dialektiikan alaan (van Eemeren F. H., 2010, 27).

Argumentaatio *dialektiikkana*

Erimielisyyden ratkaiseminen nähdään P-D-teoriassa *dialektisena* tai *kriittisenä* keskusteluna. Tässä huomioidaan yhtäältä se, että prosessi etenee tehokkaasti, ja toisaalta se, että ratkaisu on tyydyttävä protagonistin ja kriittisen antagonistin näkökulmasta (van Eemeren, Grootendorst & Henkemans, 1996, s. 278). Keskustelu ymmärretään tavoitteellisena toimintana, ja tavoitteeseen (erimielisyyden ratkaisuun) on mielekästä pyrkiä mahdollisimman tehokkaasti, siten poissulkien sellaiset puheenvuorot, jotka viivästyttävät tai estävät ratkaisuun pääsyä. Tällaisia olisivat esimerkiksi epäolennaisuuksien tuominen mukaan keskusteluun tai tarpeettomasti toistamalla asioita. Kriittisessä keskustelussa osapuolten oletetaan arvioivan toistensa keskustelusiirtoja rationaalisiin standardein, ja että keskustelu seuraa ideaalissa mielessä tiettyjä proseduureja; protagonistista puolustaa näkökantansa antagonistin kriittisiä vastaväitteitä vastaan noudattaen keskustelua ohjaavia sääntöjä (van Eemeren F. H., Grootendorst, Jackson, & Jacobs, 1993, p. 14). Ajatuksena on, että keskustelijat arvioivat toistensa puheenvuoroja rationaalisin pitämiensä kriteerien valossa.

Pragma-dialektiikan näkökulma argumentaatioon sisältää toisaalta deskriptiivisen ja toisaalta normatiivisen elementin. Argumentaatiota on mahdollista tutkia kysymällä: *Miten ihmiset ratkovat erimielisyyksiään?* Kysymys on luonteeltaan sellainen, että vastaus siihen on *deskriptio* eli *kuvaus*. Toisenlainen tutkimuskysymys olisi: *Miten ihmisten **pitäisi** ratkoa erimielisyyksiään, tai miten ihmisten olisi **rationaalista (järkevää)** ratkoa erimielisyyksiään?* Tähän kysymykseen vastattaisiin antamalla kuvaus rationaalisuuden *normista* tai *normeista*. Kysymykset poikkeavat toisistaan: vastaus deskriptiiviseen kysymykseen voidaan tulkita samalla vastukseksi kysymykseen mitä ihmiset *pitävät* rationaalisenä, kun taas normatiivi-

nen kysymys sallii mahdollisuuden että ihmiset eivät tosiasiaissa aina toimi rationaalisesti erimielisyyksiään ratkaistaessa. Voi esittää kysymyksen, että miten normatiivista teoriaa voi käyttää sellaisessa tutkimuksessa, jossa tutkimuksen kohde ei käyttäydy teorian normien mukaan? Tähän kysymykseen löytyy vastaus:

[E]rotamme toisistaan periaatteet ja käytännöt, säännöt ja säännönmukaisuudet. Normatiivisen argumentaation mallin tulisi mahdollistaa meidän määrittellä ehdot joiden valitessa rationaalinen arvioiminen voi tapahtua. Mutta sen tulisi myös mahdollistaa meidän nähdä milloin, miten ja miksi tavallinen argumentointi eroaa ideaalista kriittisestä keskustelusta. (van Eemeren F. H., Grootendorst, Jackson, & Jacobs, 1993, p. 15)

Pragma-dialektiikan ideana on muotoilla ideaalinen argumentation malli, joka sisältää säännöt rationaalisen erimielisyyden ratkaisemiseksi. Mallia käytetään argumentaation analysoinnissa ja arvioinnissa.

Kun argumentaation tutkija ottaa tarkasteltavakseen jonkin keskustelun, on hänen selvitettävä *mitä* keskustelussa tapahtuu. On ilmeistä, että kohdetta ei voi tarkastella kaikista mahdollisista näkökulmista, eikä argumentaatioteoreetikon ole mielekästä kiinnittää kaikkiin mahdollisiin asioihin huomiota, vaan hän fokusoi oman teoriansa viitekehyksen kannalta relevantteihin seikkoihin, ja jättää muut seikat sivuun (esimerkiksi puhujan äänenkorkeus ei ole argumentaation kannalta olennaista, mutta se voi olla olennaista jonkun muun tieteenalan näkökulmasta). Ideaalinen argumentaation malli on eksplisiittinen argumentatiivisten elementtien *tunnistamisen* väline. P-D-mallissa relevantteja ovat ne ja vain ne seikat jotka vaikuttavat erimielisyyden ratkaisemiseen. Kun argumentaation tutkija on muodostanut käsityksen mitä keskustelussa on tapahtunut, voidaan – mikäli normatiiviseen, arvioivaan vaiheeseen mennään – argumentaatioprosessia arvioida *ideaalista kriittisen keskustelun mallia vasten*. Tutkijan tarkasteltavana olevaa keskustelua verrataan ideaaliseen keskustelumalliin jolloin voidaan muodostaa arvio siitä kuinka hyvin (tai huonosti) keskustelu on johtanut erimielisyyden ratkaisuun. (van Eemeren & Grootendorst, 2004, 57–59) Pragma-dialektiikassa metodologisista periaatteista nimenomaan dialektifiointi merkitsee normatiivisen perspektiivin sisällyttämistä teoriaan, ja tämä erottaa teorian puhtaasti deskriptiivisistä (usein retorisisista) lähestymistavoista.

Normit kuuluvat ontologian näkökulmasta sosiaaliseen todellisuuden osaan. On mielekästä olettaa että argumentoijat pyrkivät olemaan rationaalisia, ja että rationaalisuuden normi on yleinen keskustelun pohjaksi hyväksyttävä lähtökohta (ajatuskokeena voi miettiä sellaista keskustelua, jossa erimielisyyden tultua esille, keskustelijat pohtisivat seuraavaa: ”ratkaistaanko erimielisyys mielummin rationaalisella vai irrationaalisella menetelmällä?” Kysymys on kummallinen nähdäk-

seni juuri sen vuoksi että *lähtökohtana* on rationaalisuuden normi.) Mutta kysymys argumentaatioteorian normatiivisuudesta on siinä mielessä kompleksinen, että voidaan kysyä onko olemassa jotakin rationaalisuuden normia, joka on keskustelijoiden rationaalisuuskäsityksistä riippumaton. On esitetty objektiivisen episteemisen perspektiivin näkökulmasta, esim. (Siegel & Biro, 2008), että P-D ei olisikaan aidosti normatiivinen, mutta pragma-dialektikot ovat vastanneet teorian olevan normatiivinen (Garssen & van Laar, 2010). Pragma-dialektiikassa on omaksuttu filosofisella tasolla asenteeksi *fallibilismi* (erehtymisen mahdollisuuden tunnustava asenne), mistä seuraa että päätely yhtä hyvin kuin keskustelun lähtökohdat voivat periaatteessa osoittautua virheellisiksi, ja tämä pätee myös analyytikkoon ja argumentaatioteoreetikkoon, (ks. *ibid* 133). Objektiivisuutta ei siis ymmärretä erehtymättömyytenä, ja normit eivät ”tipahda taivaasta”, vaan ideaalissa keskustelussa on mahdollisuus poiketa alkuperäisestä keskustelusta ja keskustella erikseen esimerkiksi siitä millaista päätelyä pidetään rationaalisenä. Rationaalisuus nojaa siis pohjimmiltaan *dialektiseen keskusteluun*, joka P-D-teorian mukaan ideaalita-pauksessa seuraa joukkoa keskustelusääntöjä. Rationaalisuus näin ymmärrettynä ei toisaalta ole mielivaltaisesti keskustelijan tai keskustelijoiden asettama normien joukko eikä keskustelijoiden ulkopuolelta tuleva – esimerkiksi loogikkojen muodostama – objektiiviseksi *leimattu* sääntökokoelma, vaan sitä voisi kutsua *proseduraaliseksi rationaalisuudeksi*. Tällaisen rationaalisuuskäsityksen hyväksyttävyyden sitten nojaa paljolti siihen miten tuo proseduuri muotoillaan.

Pragma-dialektinen argumentaation etiketti

Pragma-dialektiikan säännöt on tavallisesti tiivistetty kymmeneen sääntöön, terästyttynä nk. korkeamman asteen säännöillä. Korkeamman asteen säännöissä on muotoiltu mm. keskustelijoilta edellytettävää asennetta (esim. halua kriittiseen keskusteluun) ja sosiaalisia ja yhteiskunnallisia edellytyksiä (esim. mielipiteen esittämisen vapaus ilman sanktioita). Perustason säännöt ovat lyhyesti muotoiltuna¹¹:

Vapaussääntö: Keskustelijat saavat esittää mitä tahansa näkökantoja.

Perusteluvollisuussääntö: Pyydettyä on perusteltava näkökantaansa

Näkökantäsääntö: Vain esitettyjä näkökantoja vastaan saa hyökätä

11 Otan tässä vapauden tiivistää ja muotoilla uudelleen sääntöjä, minkä seurauksena täsmällisyys hiukan kärsii. Viimeisin ”virallinen” muotoilu löytyy teoksesta (van Eemeren & Grootendorst, 2004, 190–196)

Relevanssisääntö: Näkökantaa saa puolustaa vain relevantilla argumentaatiolla, ja ei-argumentatiivista puolustamista ei sallita.

Lausumattomien premissien sääntö: Omista lausumattomista premisseistä on pidettävä kiinni, ja toiselle ei saa asettaa virheellisesti lausumattomia premissejä.

Lähtökohtasääntö: Yhteisenä lähtökohtana ei saa esittää sellaista mikä ei sitä ole, ja yhteisesti sovituista lähtökohdista on pidettävä kiinni.

Validisuussääntö: Muodollisesti pätevänä esitetyn päättelyn on oltava loogisesti pätevää.

Argumenttiskeemasääntö: Vain oikein käytetty oikea argumenttiskeema on hyväksyttävä näkökannan lopullisena puolustuksena, kun ei ole kyse muodollisesti pätevästä päättelystä.

Päätäntösääntö: Näkökannasta ei voi pitää kiinni ellei sitä ole lopullisesti puolustettu, ja näkökannan epäilystä on luovuttava jos näkökantaa on lopullisesti puolustettu.

Kielenkäyttösääntö: Epäselvää ja monimerkityksellistä kieltä ei saa käyttää, eikä tahallista väärintulkintaa hyväksytä.

Sääntöjen luonne on ideaalinen. Ei liene liioiteltua sanoa, että näitä sääntöjä ja argumentaation neljää vaihetta – vastakohta, avaus, argumentaatio, päätäntö – eksplisiittisesti seuraavaa argumentaatiota ei juuri koskaan empiirisessä todellisuudessa esiinny. Niihin kiteytyy edellä esitelty metodologisten periaatteiden mukainen rationaalisen keskustelun normisto.

Nähdäkseni kukin sääntö on välttämätön erimielisyyden sujuvan ratkaisun suhteen. Tämän voi todeta ajatuskokeella: jos sääntöä rikotaan, niin vaikeutuuko erimielisyyden ratkaiseminen? Esimerkiksi säännön 10 suhteen on ilmeistä, että jos kieltä käyttää epäselvästi, ei välttämättä edes hahmoteta erimielisyyttä, saati ratkaista sitä tehokkaasti. Sääntöjen kokonaisuus ei kuitenkaan takaa erimielisyyden ratkaisemista, sillä on aina mahdollista että keskustelijoilla ei alun pitäen ole riittävästi yhteistä pohjaa jonka pohjalta keskustelu voisi edetä; tällainen mahdollisuus on esimerkiksi tilanteessa jossa maailmankuvat poikkeavat toisistaan niin radikaalisti että argumentoinnille ei ole edellytyksiä. Näin ollen, voidaan sanoa että P-D-metodologia on avoin siinä mielessä että sen mukaisesti muodostettu teoria ei anna välttämättömiä ja riittäviä sääntöjä erimielisyyden ratkaisuprosessille, se ei ole *algoritmi* erimielisyyden ratkaisulle. Metodologisesta näkökulmasta tarkasteltuna teoria ei myöskään ole täydellinen siinä merkityksessä etteikö sitä voisi täydentää; jo aiemmin on mainittu laajennettu teoria, jossa kytketään teorian perusversion erimielisyyden ratkaisufunktion yhteyteen tavoite vakuuttaa yleisö. Tämä pitää sisällään mm. tarkennuksia erilaisiin keskustelutyyppeihin ja erilaisiin konventionaalisiin reunaehtojen muotoiluihin. Kymmenen säännön kokoelma on

skemaattinen sillä usein keskustelut käydään sellaisissa institutionaalisesti säädettyissä ympäristöissä, joissa konventiot säättävät keskustelun lähtökohtia ja sen kulkua eri tavoin. Esimerkiksi oikeusjärjestelmä saattaa ennalta säättää *millaisia argumenttiskeemoja* saa käyttää ja miten *todistamisen taakka* jakaantuu protagonistin ja antagonistin kesken. Pragma-dialektiikka ymmärrettynä tutkimusohjelmana pitää siis sisällään vielä kehitettävää.

Lähteet

- Biro, J., & Siegel, H. (2006). In Defence of the Objective Epistemic Approach to Argumentation. *Informal Logic*, 26(1), 91–101.
- Garssen, B., & van Laar, J. A. (2010). A Pragma-Dialectical Response to Objectivist Epistemic Challenges. *Informal Logic*, 30(2), 122–141.
- Goodwin, J. (1999). Good argument without resolution. In R. J. F.H. van Eemeren (Ed.), *Proceedings of the fourth international conference of the International Society for the Study of Argumentation* (pp. 255–259). Amsterdam: Sic Sat.
- Hietanen, M. (2012). Pragmadialektiikka – 25 vuotta puolesta ja vastaan. Tutkimuksia Argumentaatiosta (pp. 207–226). Turku: Käyttäytymistieteiden ja filosofian laitos, Turun yliopisto.
- Lumer, C. (2005). Introduction: The Epistemological Approach to Argumentation – a Map. *Informal Logic*, 25(3), 189–212.
- Siegel, H., & Biro, J. (2008). Rationality, reasonableness, and critical rationalism: Problems with the pragma-dialectical view. *Argumentation*, 22(2), 191–202.
- van Eemeren, F. H. (1984). *Speech Acts in Argumentative Discussions*. Dordrecht: Foris Publications.
- van Eemeren, F. H. (2010). *Strategic Maneuvering in Argumentative Discourse: Extending the Pragma-Dialectical Theory of Argumentation*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- van Eemeren, F. H. (2012). The Pragma-Dialectical Theory Under Discussion. *Argumentation*, 439–457.
- van Eemeren, F. H., & Grootendorst, R. (2004). *A Systematic Theory of Argumentation: The pragma-dialectical approach*. Cambridge University Press.
- van Eemeren, F. H., Grootendorst, R., Jackson, S., & Jacobs, S. (1993). *Reconstructing argumentative discourse*. Tuscaloosa, AL/London: University of Alabama Press.
- van Eemeren, F. H.; Grootendorst, R.; & Henkemans, F. S. (1996). *Fundamentals of Argumentation Theory: A Handbook of Historical Backgrounds and Contemporary Developments*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

